

Cambridge University Press
 978-1-107-48659-1 - Cornelii Taciti: De Vita Iulii Agricolae, De Origine
 Et Moribus Germanorum
 Tacitus
 Excerpt
[More information](#)

CORNELII TACITI
 DE VITA
 IULII AGRICOLAE
 LIBER

Clarorum virorum facta moresque posteris tradere, **1**
 antiquitus usitatum, ne nostris quidem
Biographical writing in Re-publican times. temporibus quamquam incuriosa suorum
 aetas omisit, quotiens magna aliqua ac
 nobilis virtus vicit ac supergressa est vitium parvis
 magnisque civitatibus commune, ignorantiam recti et
 invidiam. sed apud priores ut agere digna memoratu **2**
 pronum magisque in aperto erat, ita celeberrimus quisque
 ingenio ad prodendam virtutis memoriam sine gratia aut
 ambitione bonae tantum conscientiae pretio ducebatur.
 ac plerique suam ipsi vitam narrare fiduciam potius **3**
 morum quam adrogantiam arbitrati sunt, nec id Rutilio
 et Scauro citra fidem aut obtreptioni fuit: adeo virtutes
 isdem temporibus optime aestimantur, quibus facillime
 gignuntur. at nunc narraturo mihi vitam defuncti **4**
 hominis venia opus fuit, quam non petissem incusaturus.
 tam saeva et infesta virtutibus tempora.

Legimus, cum Aruleno Rustico Paetus Thrasea, **2**
 Herennio Senecioni Priscus Helvidius
Its dangers under Domitian. laudati essent, capitale fuisse, neque in
 ipsos modo auctores, sed in libros quoque.

S.

I

2

CORNELII TACITI

eorum saevitum, delegato triumviris ministerio ut monu-
 2 urerentur. scilicet illo igne vocem populi Romani et
 libertatem senatus et conscientiam generis humani aboleri
 arbitrabantur, expulsis insuper sapientiae professoribus
 3 atque omni bona arte in exilium acta, ne quid usquam
 honestum occurreret. dedimus profecto grande patientiae
 documentum; et sicut vetus aetas vidit quid ultimum in
 libertate esset, ita nos quid in servitute, adempto per
 4 inquisitiones etiam loquendi audiendique commercio.
 memoriam quoque ipsam cum voce perdissemus, si
 tam in nostra potestate esset oblivisci quam tacere.

3 Nunc demum redit animus; et quamquam primo
 statim beatissimi saeculi ortu Nerva Caesar
 res olim dissociabiles miscuerit, princi-
 2 Slow
 revival of
 literature. patum ac libertatem, augeatque cotidie
 felicitatem temporum Nerva Traianus, nec spem modo
 ac votum securitas publica, sed ipsius voti fiduciam ac
 robor adsumpserit, natura tamen infirmitatis humanae
 tardiora sunt remedia quam mala, et ut corpora nostra
 lente augescunt, cito extinguuntur, sic ingenia studiaque
 oppresseris facilius quam revocaveris: subit quippe
 etiam ipsius inertiae dulcedo, et invisae primo desidia
 2 postremo amatur. quid, si per quindecim annos, grande
 mortalis aevi spatium, multi fortuitis casibus, promptis-
 simus quisque saevitia principis interciderunt, pauci, ut
 ita dixerim, non modo aliorum sed etiam nostri super-
 stites sumus, exemptis e media vita tot annis, quibus
 iuvenes ad senectutem, senes prope ad ipsos exactae
 3 aetatis terminos per silentium venimus? non tamen
 pigebit vel incondita ac rudi voce memoriam prioris
 servitutis ac testimonium praesentium bonorum com-
 posuisse. hic interim liber honori Agricolae soceri mei

AGRICOLA

3

destinatus, professione pietatis aut laudatus erit aut excusatus.

Gnaeus Iulius Agricola, vetere et inlustri Foroiuli-
 4
 ensium colonia ortus, utrumque avum
Agricola's birth, A.D. 40, family and education. procuratorem Caesarum habuit, quae
 equestris nobilitas est. pater illi Iulius
 Graecinus senatorii ordinis, studio eloquentiae sapienti-
 aequae notus, iisque ipsis virtutibus iram Gai Caesaris
 meritis: namque M. Silanum accusare iussus et, quia
 abnuerat, interfectus est. mater Iulia Procilla fuit, rarae
 castitatis. in huius sinu indulgentiaque educatus per 2
 omnem honestarum artium cultum pueritiam adulescenti-
 amque transegit. arcebat eum ab inlecebris peccantium 3
 praeter ipsius bonam integramque naturam, quod statim
 parvulus sedem ac magistram studiorum Massiliam
 habuit, locum Graeca comitate et provinciali parsimonia
 mixtum ac bene compositum. memoria teneo solitum 4
 ipsum narrare se prima in iuventa studium philosophiae
 acrius, ultra quam concessum Romano ac senatori,
 hausisse, ni prudentia matris incensum ac flagrantem
 animum coercuisset. scilicet sublime et erectum in- 5
 genium pulchritudinem ac speciem magnae excelsaeque
 gloriae vehementius quam caute adpetebat. mox miti-
 gavit ratio et aetas, retinuitque, quod est difficillimum,
 ex sapientia modum.

Prima castrorum rudimenta in Britannia Suetonio 5
His first military service, A.D. 59. Paulino, diligenti ac moderato duci, adpro-
 bavit, electus quem contubernio aestimaret.
 nec Agricola licenter, more iuvenum, qui 2
 militiam in lasciviam vertunt, neque segniter ad volup-
 tates et commeatus titulum tribunatus et inscitiam
 rettulit: sed noscere provinciam, nosci exercitui, discere
 a peritis, sequi optimos, nihil adpetere in iactationem.

I—2

nihil ob formidinem recusare simulque et anxius et
 3 intentus agere. non sane alias exercitator magisque in
 ambiguo Britannia fuit: trucidati veterani, incensae coloniae,
 intersepti exercitus; tum de salute, mox de victoria
 4 certavere. quae cuncta etsi consiliis ductuque alterius
 agebantur, ac summa rerum et reciperatae provinciae
 gloria in duces cessit, artem et usum et stimulos addi-
 dere iuveni, intravitque animum militaris gloriae cupido,
 ingrata temporibus, quibus sinistra erga eminentis interpre-
 tatio nec minus periculum ex magna fama quam ex mala.

6 Hinc ad capessendos magistratus in urbem degressus

**His
 marriage,
 magistracies,
 etc.,
 A.D. 62–68.**

Domitiam Decidianam, splendidis natali-
 bus ortam, sibi iunxit; idque matrimonium
 ad maiora nitenti decus ac robur fuit.
 vixeruntque mira concordia, per mutuam
 caritatem et in vicem se anteponendo, nisi quod in bona
 uxore tanto maior laus, quanto in mala plus culpa est.
 2 sors quaesturae provinciam Asiam, pro consule Salvium
 Titianum dedit, quorum neutro corruptus est, quamquam
 et provincia dives ac parata peccantibus, et pro consule
 in omnem aviditatem pronus quantalibet facilitate re-
 3 dempturus esset mutuam dissimulationem mali. auctus
 est ibi filia, in subsidium simul ac solacium; nam filium
 ante sublatum brevi amisit. mox inter quaesturam ac
 tribunatum plebis atque ipsum etiam tribunatus annum
 quiete et otio transiit, gnarus sub Nerone temporum,
 4 quibus inertia pro sapientia fuit. idem praeturae torpor
 et silentium; nec enim iurisdictio obvenerat. ludos et
 inania honoris medio rationis atque abundantiae duxit,
 5 uti longe a luxuria ita famae propior. tum electus a
 Galba ad dona templorum recognoscenda diligentissima
 conquisitione fecit, ne cuius alterius sacrilegium res
 publica quam Neronis sensisset.

AGRICOLA

5

Sequens annus gravi vulnere animum domumque 7
His mother's death. eius adflixit. nam classis Othoniana li- 2
 center vaga dum Intimilium (Liguriae pars
 est) hostiliter populatur, matrem Agricolae in praediis
 suis interfecit, praediaque ipsa et magnam patrimonii
 partem diripuit, quae causa caedis fuerat. igitur ad 3
 sollemnia pietatis profectus Agricola, nuntio adfectati
 a Vespasiano imperii deprehensus ac statim in partis
 transgressus est. initia principatus ac statum urbis 4
 Mucianus regebat, iuvene admodum Domitiano et ex
 paterna fortuna tantum licentiam usurpante.
Legionary command in Britain, A. D. 70. is missum ad dilectus agendos Agricolam 5
 integreque ac strenue versatum vicesimae
 legioni tarde ad sacramentum transgressae praeposuit,
 ubi decessor seditiose agere narrabatur: quippe legatis
 quoque consularibus nimia ac formidolosa erat, nec
 legatus praetorius ad cohibendum potens, incertum suo
 an militum ingenio. ita successor simul et ultor electus 6
 rarissima moderatione maluit videri invenisse bonos
 quam fecisse.

Praeerat tunc Britanniae Vettius Bolanus, placidius 8
His conduct there. quam feroci provincia dignum est. tem-
 peravit Agricola vim suam ardoremque
 compescuit, ne incresceret, peritus obsequi eruditusque
 utilia honestis miscere. brevi deinde Britannia con- 2
 sularem Petilium Cerialem accepit. habuerunt virtutes
 spatium exemplorum, sed primo Cerialis labores modo
 et discrimina, mox et gloriam communicabat: saepe parti
 exercitus in experimentum, aliquando maioribus copiis ex
 eventu praefecit. nec Agricola umquam in suam famam 3
 gestis exsultavit; ad auctorem ac duces ut minister for-
 tunam referebat. ita virtute in obsequendo, verecundia
 in praedicando extra invidiam nec extra gloriam erat.

6 *CORNELII TACITI*

- 9 Revertentem ab legatione legionis divus Vespasianus
 inter patricos adscivit; ac deinde pro-
 vinciae Aquitaniae praeposuit, splendidae
 inprimis dignitatis administratione ac spe
 2 consulatus, cui destinarat. credunt plerique militaribus
 ingeniis subtilitatem deesse, quia castrensis iurisdictio
 3 non exerceat. Agricola naturali prudentia, quamvis
 inter togatos, facile iusteque agebat. iam vero tempora
 curarum remissionumque divisa: ubi conventus ac iudicia
 poscerent, gravis intentus severus, et saepius misericors:
 ubi officio satis factum, nulla ultra potestatis persona.
 4 tristitiam et adrogantiam et avaritiam exuerat. nec illi,
 quod est rarissimum, aut facilitas auctoritatem aut
 severitas amorem deminuit. integritatem atque ab-
 stinentiam in tanto viro referre iniuria virtutum fuerit.
 5 ne famam quidem, cui saepe etiam boni indulgent,
 ostentanda virtute aut per artem quaesivit: procul ab
 aemulatione adversus collegas, procul a contentione
 adversus procuratores, et vincere inglorium et atteri
 6 sordidum arbitrabatur. minus triennium in ea legatione
 detentus ac statim ad spem consulatus revocatus est,
 comitante opinione Britanniam ei provinciam dari,
 nullis in hoc suis sermonibus, sed quia par videbatur.
 7 Consul, haud semper errat fama; aliquando et
 A.D. 77. eligit. consul egregiae tum spei filiam
 Appointed to iuveni mihi despondit ac post consulatum
 Britain. collocavit, et statim Britanniae praepositus est, adiecto
 pontificatus sacerdotio.
 10 Britanniae situm populosque multis scriptoribus
 Geography memoratos non in comparationem curae
 of Britain. ingeniive referam, sed quia tum primum
 perdomita est: ita quae priores, nondum comperta,

AGRICOLA

7

eloquentia percoluere, rerum fide tradentur. Britannia, 2
 insularum quas Romana notitia complectitur maxima,
 spatio ac caelo in orientem Germaniae, in occidentem
 Hispaniae obtenditur, Gallis in meridiem etiam in-
 spicitur; septentrionalia eius, nullis contra terris, vasto
 atque aperto mari pulsantur. formam totius Britanniae 3
 Livius veterum, Fabius Rusticus recentium eloquentis-
 simi auctores oblongae scutulae vel bipenni adsimulavere.
 et est ea facies citra Caledoniam, unde et in universum 4
 fama, sed transgressis inmensum et enorme spatium
 procurrentium extremo iam litore terrarum velut in
 cuneum tenuatur. hanc oram novissimi maris tunc 5
 primum Romana classis circumvecta insulam esse
 Britanniam adfirmavit, ac simul incognitas ad id tempus
 insulas, quas Orcadas vocant, invenit domuitque. dis- 6
 pecta est et Thyle, quia hactenus iussum: et hiems
 adpetebat. sed mare pigrum et grave remigantibus
 perhibent ne ventis quidem perinde attolli, credo quod
 rariores terrae montesque, causa ac materia tempestatum,
 et profunda moles continui maris tardius impellitur.
 naturam Oceani atque aestus neque quaerere huius 7
 operis est, ac multi rettulere: unum addiderim, nusquam
 latius dominari mare, multum fluminum huc atque illuc
 ferre, nec litore tenuis ad crescere aut resorberi, sed
 influere penitus atque ambire, et iugis etiam ac montibus
 inseri velut in suo.

Ceterum Britanniam qui mortales initio coluerint, 11
 indigenae an advecti, ut inter barbaros
 parum compertum. habitus corporum varii
 atque ex eo argumenta. namque rutilae 2
 Caledoniam habitantium comae, magni artus Germani-
 cam originem adseverant; Silurum colorati vultus, torti
 plerumque crines et posita contra Hispania Hiberos

Its
 inhabitants
 and their cha-
 racteristics.

- veteres traiecisſe eaſque ſedes occupaffe fidem faciunt ;
 proximi Gallis et ſimiles ſunt, ſeu durante originis vi, ſeu
 procurrentibus in diverſa terris poſitio caeli corporibus
 3 habitum dedit. in univerſum tamen aeſtimanti Gallos
 4 vicinam inſulam occupaffe credibile eſt. eorum ſacra
 deprehendas, ſuperſtitionum perſuaſiones ; ſermo haud
 multum diverſus, in depoſcendis periculis eadem audacia
 5 et, ubi advenere, in detrectandis eadem formido. plus
 tamen ferociae Britanni praeferunt, ut quos nondum
 longa pax emollierit. nam Gallos quoque in bellis
 floruiſſe accepimus ; mox ſegnitia cum otio intravit,
 amiſſa virtute pariter ac libertate. quod Britannorum
 olim victis evenit : ceteri manent quales Galli fuerunt.
- 12 In pedite robur ; quaedam nationes et curru proe-
 liantur. honeſtior auriga, clientes pro-
 pugnant. olim regibus parebant, nunc
 per principes factionibus et ſtudiis tra-
 2 huntur. nec aliud adverſus validiſſimas gentis pro
 nobis utiliſſimum quam quod in commune non conſulunt.
 rarus duabus tribuſve civitatibus ad propulſandum
 commune periculum conventus : ita ſinguli pugnant,
 3 univerſi vincuntur. caelum crebris imbribus ac nebulis
 foedum ; aſperitas frigorum abeſt. dierum
 Climate,
 products, etc. ſpatia ultra noſtri orbis meſuram ; nox
 clara et extrema Britanniae parte brevis, ut finem atque
 4 initium lucis exiguo discrimine internoscas. quod ſi
 nubes non officiant, aſpici per noctem ſolis fulgorem,
 nec occidere et exurgere, ſed transire adfirmant.
 ſcilicet extrema et plana terrarum humili umbra non
 erigunt tenebras, infraque caelum et ſidera nox cadit.
 5 ſolum praeter oleam vitemque et cetera calidioribus terris
 oriri ſueta patiens frugum, fecundum : tarde mitescunt,
 cito proveniunt ; eademque utriuſque rei cauſa, multus

AGRICOLA

9

umor terrarum caelique. fert Britannia aurum et argen- 6
 tum et alia metalla, pretium victoriae. gignit et Oceanus
 margarita, sed subfusca ac liventia. quidam artem abesse 7
 legentibus arbitrantur; nam in rubro mari viva ac spi-
 rantia saxis avelli, in Britannia, prout expulsa sint,
 colligi: ego facilius crediderim naturam margaritis deesse
 quam nobis avaritiam.

Ipsi Britanni dilectum ac tributa et iniuncta imperii 13

Roman relations with Britain, B.C. 55–A.D. 43. munia impigre obeunt, si iniuriae absint :
 has aegre tolerant, iam domiti ut pareant,
 nondum ut serviant. igitur primus omnium 2
 Romanorum divus Iulius cum exercitu Britanniam in-
 gressus, quamquam prospera pugna terruerit incolas ac
 litore potitus sit, potest videri ostendisse posteris, non
 tradidisse. mox bella civilia et in rem publicam versa 3
 principum arma, ac longa oblivio Britanniae etiam in
 pace: consilium id divus Augustus vocabat, Tiberius
 praeceptum. agitasse Gaium Caesarem de intranda 4
 Britannia satis constat, ni velox ingenio mobili paeni-
 tentiae, et ingentes adversus Germaniam conatus frustra
 fuissent. divus Claudius auctor iterati operis, transvectis 5
 legionibus auxiliisque et adsumpto in partem rerum
 Vespasiano, quod initium venturae mox fortunae fuit:
 domitae gentes, capti reges et monstratus fati Ves-
 pasianus.

Consularium primus Aulus Plautius praepositus ac 14

Governors of Britain. subinde Ostorius Scapula, uterque bello
 egregius: redactaque paulatim in formam
 provinciae proxima pars Britanniae; addita insuper
 veteranorum colonia. quaedam civitates Cogidumno 2
 regi donatae (is ad nostram usque memoriam fidissimus
 mansit), ut, vetere ac iam pridem recepta populi Romani
 consuetudine, haberet instrumenta servitutis et reges.

Cambridge University Press

978-1-107-48659-1 - Cornelii Taciti: De Vita Iulii Agricolaë, De Origine
Et Moribus Germanorum

Tacitus

Excerpt

[More information](#)

- 3 mox Didius Gallus parta a prioribus continuit, paucis admodum castellis in ulteriora promotis, per quae fama aucti officii quaereretur. Didium Veranius excepit, isque
- 4 intra annum extinctus est. Suetonius hinc Paulinus biennio prosperas res habuit, subactis nationibus firmatisque praesidiis; quorum fiducia Monam insulam ut vires rebellibus ministrantem adgressus terga occasione patefecit.
- 15 Namque absentia legati remoto metu Britanni agitare inter se mala servitutis, conferre iniurias
Grievances of the Britons. et interpretando accendere: nihil profici patientia nisi ut graviora tamquam ex facili
- 2 tolerantibus imperentur. singulos sibi olim reges fuisse, nunc binos imponi, e quibus legatus in sanguinem, procurator in bona saeviret. aequè discordiam praepositorum, aequè concordiam subiectis exitiosam. alterius manus, centuriones, alterius servos vim et contumelias miscere.
- 3 nihil iam cupiditati, nihil libidini exceptum. in proelio fortiorem esse qui spoliet: nunc ab ignavis plerumque et inbellibus eripi domos, abstrahi liberos, iniungi dilectus,
- 4 tamquam mori tantum pro patria nescientibus. quantum enim transisse militum, si sese Britanni numerent? sic Germanias excussisse iugum: et flumine, non
- 5 Oceano defendi. sibi patriam coniuges parentes, illis avaritiam et luxuriam causas belli esse. recessuros, ut divus Iulius recessisset, modo virtutem maiorum suorum aemularentur. neve proelii unius aut alterius eventu pavescerent: plus impetus felicibus, maiorem constantiam
- 6 penes miseros esse. iam Britannorum etiam deos misereri, qui Romanum ducem absentem, qui relegatum in alia insula exercitum detinerent; iam ipsos, quod difficillimum fuerit, deliberare. porro in eius modi consiliis periculosius esse apprehendi quam audere.